

**I. ENDINTSANT-SE EN
EL RIU PROUSTIÀ**

Du côté de chez Swann

Recorde bé quan vaig començar a llegir *À la recherche du temps perdu*. Era estiu i jo m'estava al meu refugi muntanyenc, a mil metres en vertical allunyat de la civilització. M'agradava matinar i veure com el sol s'elevava per damunt de la barrancada clapejada de carrasques. A la galeria de casa, assegut en un sofà còmode, obria l'edició de Flammarion i penetrava en un univers lingüístic incommensurable. La inimitable frase de Proust, farcida de digressions i de meandres, és tot un repte per al lector, que ha de disposar-se a navegar-hi com un aventurer s'endinsaria en l'Amazones. Jo consumia aquest tresor literari pur en dosis morigerades, consultant ocasionalment el diccionari. Em deixava impregnar pel microcosmos de Combray i la magnífica verboricitat de Proust m'acaronava els sentits. Unes poques pàgines de la *Recherche* eren el meu desdejuni: un banquet que només esglaiaria els partidaris del menjar macrobiòtic, o vegetarians desorientats sense una mica d'imaginació.

Llegint ara aquest *Combray* (l'inici del primer volum de la *Recherche*), que Josep Maria Pinto ha traduït per a El Cercle de Viena, he reviscut aquelles matinades intenses viscudes en un poble dels Ports. És difícil recomanar Proust: molts lec-

tors hi trobaran a penes una verborrea incomprendible, una melopea allargassada resseguint la tortuosa consciència d'un tipus obsessiu. En la vida d'un lector, però, hi ha un moment per a Proust i no cal afanyar-se a conquerir-lo. I si no arriba, doncs cal acceptar-ho amb resignació i –potser– una mica de contrarietat compungida.

Combray, en tot cas, és el lloc on ens trobarem amb la famosa escena de la magdalena, tan citada arreu i tan poc llegida al seu text original. El protagonista del relat, en efecte, recupera el passat a través d'una magdalena desfeta en una tassa de te. El sabor de tot plegat el retrotrau als diumenges de la seua infància, quan pujava a l'habitació de la seua tia Léonie abans d'anar a missa, i aquesta li oferia la mateixa magdalena mullada en te o til·la. El narrador, davant aquest bucle dels sentits, se sent traspassat per un rampell d'encoratjadora melangia. De sobte se sap indiferent a les vicissituds i els desastres de la vida: «J'avais cessé de me sentir médiocre, contingent, mortel». Heus ací, en efecte, la condensació metafòrica més extrema del projecte literari proustià.

Es poden fer moltes lectures d'aquest infant de la narració que no desitja altra cosa que puge sa mare a fer-li el bes de bona nit i hi reste amb ell, cerimònia que el pare considera un rite «absurd». Si tenim temptacions d'interpretar tot això amb ulls extraliteraris, però, hauríem de fer cas al propi autor, que ens adverteix molt clarament: «nous ne connaissons jamais que les passions des autres, et que ce que nous arrivons à savoir des nôtres, ce n'est que d'eux que nous avons pu l'apprendre» («mai no coneixem sinó les passions alienes, i el que arribem a saber de les nostres només ho podem aprendre a través dels altres»).

Hauríem d'evitar, supose, que ens passe amb Proust el que experimentava Monsieur Legrandin, ignorant del seu esnobisme, en confessar: «Au fond, je n'aime plus au monde que quelques églises, deux ou trois livres, à peine davantage de tableaux, et le clair de lune...» («En el fons, només m'agraden en aquest món unes quantes esglésies, dos o tres llibres, no gaires més quadres i el clar de lluna...»). A les meues matinades de joventut, però, jo hi vaig creure a ulls clucs.

Marcel Proust és el més «literari» dels escriptors contemporanis, la demostració palpable que la literatura pot ser alguna cosa més que una mera imitació de la vida. La *Recherche* és la crònica superba, desmesurada de l'alta societat francesa, però també l'odissea introspectiva de les emocions i les vivències d'un ésser humà tallat a mida d'una personalitat culta, sensible, oberta a les novetats i irreversiblement sentimental.

Un amor d'en Swann és un compendi dels registres i les estratègies proustians, però també una peça autònoma que permet una lectura fora de la seqüència completa. El protagonista és Charles Swann, un jueu convers, bon amic de l'avi del narrador, que s'enamora d'Odette de Crécy. El contrast entre els dos membres de la parella proporciona molt de joc narratiu: Swann és un «príncep de l'elegància», un «diletant de sensacions immaterials» amb una gran cultura i una gran fortuna. Odette és una dona de costums irregulars, una *cocotte* (el terme que en l'època es reservava per a les femelles de moral lleugera) que no destaca per la intel·ligència però sí per un encant i un atractiu fora mida. Swann se n'encapritxa gràcies a una frase musical (l'andante de la *Sonata per a piano i violí* de Vinteuil) sentida en les vetlades que comparteix amb Odette a casa dels Verdurin. Però l'enamorament de veritat no vindrà

–en el súmmum de l'esteticisme i el *tour de force* cultural– fins que observarà com la *cocotte* s'assembla a Sèfora, la filla de Jetró, tal com és retratada als frescos de la Capella Sixtina.

Swann, naturalment, s'enamora d'una imatge ideal, però també d'un cos extraordinàriament dotat per a totes les promeses de la sensualitat. Els amants anomenen, en el primer furor de l'amor, «fer catleia» (*faire catleya*) a cada ultrança física, en referència a les orquídies que tant agraden a Odette (i al propi Proust). Al principi, doncs, tot són flors i violes, però aviat niuarà en ell una gelosia profunda i malaltissa, producte de les equívokes lleugereses d'ella. Proust converteix la descripció d'aquest procés en l'ocasió formidable per a exposar les seues idees sobre la malaltia de l'amor. Les seues característiques comparacions (que tenen la virtut de dotar d'un vessant figuratiu un aparell sintàctic dens i envitricollat) adquireixen llavors matisos ausiasmarquiens: Swann, «com un morfinòman o un tuberculós», «com li passa a un malalt allitat des de fa mesos», «com una malaltia que de sobte es descobreix que és més greu», «com les cèl·lules d'un òrgan ferit», «com un malalt que no pot evitar de provar cada minut de fer el moviment que li és dolorós». El gelós, òbviament, sempre du les de perdre i Swann arriba al seu súmmum de desesperació quan constata fehaftment que Odette ha tingut tracte carnal no només amb altres homes, sinó també amb dones. Una carta anònima acusant la *cocotte* d'aquestes pràctiques li permetrà estirar del fil, però també serà l'ocasió per al narrador de posar en pràctica la seua més cara divisa: «Totes les coses de la vida que han existit una vegada tendeixen a recrear-se» (*Toutes les choses de la vie qui ont existé une fois tendent à se recréer*). I hem d'entendre aquesta sentència com una al·lusió biogràfica però

també com l'estratègia de funcionament dels mecanismes de la memòria, que tant de joc donen *chez* Proust (la magdalena sucada en te).

Al final, podríem pensar que Swann i Odette estaven destinats a construir un odi etern i immutable. En realitat, però, acabaran casant-se, com descobrim en el curt relat que tanca el volum, «Noms de lloc: el nom». I el narrador, de retruc, s'enamora perdudament –amb la constància i la desesperada violència exsudades per un amor infantil– de la filla d'ambdós, Gilberte. I tot, fet i fet, continuarà.